

И С Х О Д И Ш Т А O R I G I N A T I O N S

6

Савез Срба у Румунији

Universitatea de Vest
din Timișoara

Филозофски факултет
Универзитета у Нишу

У овом броју часописа објављени су радови прочитани на V међународном научном скупу *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*, одржаном на Филолошком факултету Западног универзитета у Темишвару (17–19. 10. 2019)

САВЕЗ СРБА У РУМУНИЈИ
Центар за научна истраживања културе Срба у Румунији

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ Универзитета у Нишу
ФИЛОЛОШКИ, ИСТОРИЈСКИ И ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Западног универзитета у Темишвару

Главни и одговорни уредник:
Проф. др **Михај (Миља) Н. Радан**

Уређивачки одбор:

Проф. др **Снежана Гудурић**, Универзитет у Новом Саду
Проф. др **Марина Јањић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Надежда Јовић**, Универзитет у Нишу
Доц. др **Александра Лончар Раичевић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Горан Максимовић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Јордана Марковић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Софија Милорадовић**, Институт за српски језик САНУ, Београд
Проф. др **Радивоје Младеновић**, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др **Октавија Неделку**, Универзитет у Букурешту
Проф. др **Михај (Миља) Н. Радан**, Западни универзитет у Темишвару
Проф. др **Срето Танасић**, Институт за српски језик САНУ, Београд
Доц. др **Миљана Радмила Ускату**, Западни универзитет у Темишвару
Доц. др **Данијела Костадиновић**, Универзитет у Нишу
др **Саша Јашин**, Српска православна Епархија темишварска
доц. др **Мирјана Бојанић Ћирковић**, Универзитет у Нишу
Проф. **Димитрије Савић**, Западни универзитет у Темишвару

Секретар:

Др Мирјана Бојанић Ћирковић

Рецензенти:

Проф. др Горан Максимовић
Проф. др Надежда Јовић
Проф. др Гордана Драгин
Доц. др Александра Лончар Раичевић
Проф. др Јордана Марковић
Проф. др Софија Милорадовић
Проф. др Радивоје Младеновић
Проф. др Октавија Неделку
Проф. др Жива Милин
Проф. др Михај (Миља) Н. Радан
Др Драгана Радовановић
Др Биљана Сикимић
Др Светлана Ћирковић
Доц. др Миљана Радмила Ускату
Доц. др Маца Царан Андрејић
Доц. др Татјана Трајковић
Др Саша Јашин
Др Милина Ивановић Баришић
Доц. др Александар Костадиновић
Др Мирјана Бојанић Ћирковић

Савез Срба у Румунији
Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији

Филозофски факултет
Универзитета у Нишу

Филолошки, историјски и теолошки факултет
Западног универзитета у Темишвару

И С Х О Д И Ш Т А O R I G I N A T I O N S

6

Темишвар / Ниш
2020

UNION OF SERBS IN ROMANIA
Center for Scientific Research and Culture of Serbs in Romania
UNIVERSITY OF NIŠ, FACULTY OF PHILOSOPHY
WEST UNIVERSITY OF TIMISOARA, FACULTY OF LETTERS,
HISTORY AND THEOLOGY

Editor in-Chief:

Prof. dr. **Mihai (Milja) N. Radan**

Editorial Board:

Prof. dr. **Snežana Gudurić**, University of Novi Sad
Prof. dr. **Mirjana Ilić**, University of Niš
Prof. dr. **Nadežda Jović**, University of Niš
Lecturer dr. **Aleksandra Lončar Raičević**, University of Niš
Prof. dr. **Goran Maksimović**, University of Niš
Prof. dr. **Jordana Marković**, University of Niš
Prof. dr. **Sofija Miloradović**, Institute for the Serbian Language SASA
Prof. dr. **Radivoje Mladenović**, University of Kragujevac
Prof. dr. **Octavia Nedelcu**, University of Bucharest
Prof. dr. **Mihai (Milja) N. Radan**, West University of Timișoara
Prof. dr. **Sreto Tanasić**, Institute for the Serbian Language SASA
Lecturer dr. **Miliana-Radmila Uscatu**, West University of Timișoara
Lecturer dr. **Mața Țaran Andreici**, West University of Timișoara
Lecturer dr. **Danijela Kostadinović**, University of Niš
Dr. **Saša Iașin**, Serbian Orthodox Eparchy of Timișoara
Lecturer Dr. **Mirjana Bojanić Ćirković**, University of Niš
Prof. **Dimitrije Savić**, West University of Timișoara

Secretary:

Dr. Mirjana Bojanić Ćirković

Reviewers:

Prof. dr. Goran Maksimović
Prof. dr. Nadežda Jović
Prof. dr. Gordana Dragin
Lecturer dr. Aleksandra Lončar Raičević
Prof. dr. Jordana Marković
Prof. dr. Sofija Miloradović
Prof. dr. Radivoje Mladenović
Prof. dr. Octavia Nedelcu
Prof. dr. Jiva Milin
Prof. dr. Mihai (Milja) N. Radan
Lecturer dr. Tatjana Trajković
Dr. Saša Iașin
Dr. Dragana Radovanović
Dr. Biljana Sikimić
Dr. Svetlana Ćirković
Dr. Milina Ivanović Barišić
Lecturer dr. Miliana-Radmila Uscatu
Lecturer dr. Mața Țaran Andreici
Lecturer dr. Aleksandar Kostadinović

САДРЖАЈ

Иван Бирта
СРЕДЊОВЕКОВНИ ТРАГОВИ СРБА У РУМУНИЈИ НА
ОСНОВУ ХЕМО-МЕХАНИЧКЕ ИМПРИМОГРАФИЈЕ

Недељко Р. Богдановић
ВЛАШКО У УСМЕНОМ ПРЕДАЊУ

Бојана Б. Богдановић
ИДЕНТИТЕТСКИ ЕЛЕМЕНТИ СРБА У РУМУНИЈИ: БОЖИЋ,
КРСНА СЛАВА И СВАДБА У СЕЛИМА ПОЉАДИЈЕ

Мирјана Д. Бојанић Ћирковић
ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ И ИВО МУЊАН: ЈЕДАН ПОЕТИЧКИ
УКРШТАЈ

Гордана С. Драгин, Радослава Д. Глишовић
ИЗ КОЛАРСКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ ЧЕНЕЈА (РУМУНИЈА)

Смиљана Ж. Ђорђевић Белић
(РЕ)СЕМАНТИЗАЦИЈА БОГОЈАВЉЕЊА НА НЕРИ У
КОНТЕКСТУ ПЕРЦЕПЦИЈЕ ПОГРАНИЧЈА

Милина Ивановић Баришић
БОЖИЋ КОД СРБА У СОКОЛОВЦУ У РУМУНИЈИ

Александра А. Јанић
АНГЛИЦИЗМИ У ЖАРГОНУ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Голуб М. Јашовић
ТОПОНИМИЈА СРПСКИХ СЕЛА СМОЉНИЦА И КАЛИШТА
И ВЛАШКИХ СЕЛА АЉУДОВА И КОБИЉА У ОКОЛИНИ
ПОЖАРЕВЦА

Томислав Ж. Јовановић
ДВА ПРЕПИСА ДАНИЛОВОГ ЗБОРНИКА КРАЉЕВА И
АРХИЕПИСКОПА СРПСКИХ ПОРЕКЛОМ ИЗ РУМУНСКИХ
ЗЕМАЉА

Надежда Д. Јовић
ЛЕКСИЧКИ СЛОЈЕВИ ДВАЈУ ПРИМОРСКИХ ТЕСТАМЕНАТА
ИЗ 18. ВЕКА

Јована А. Касаш
СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ СРБА У ТЕМИШВАРУ ПРЕ И
НАКОН ЗАВРШЕТКА ПРВОГ СВЕТскоГ РАТА

Александра Р. Лончар Раичевић
ПРОЗОДИЈСКЕ ОСОБЕНОСТИ СРПСКИХ ГОВОРА У
РУМУНИЈИ (ПОЉАДИЈА)

Горан М. Максимовић
ВЕЛИКИ РАТ У ДНЕВНИЧКИМ ЗАПИСИМА АЛЕКСАНДРА Б.
ЦВЕТКОВИЋА (1916–1919)

Бранкица Ђ. Марковић
ГРЕЦИЗМИ И ЛАТИНИЗМИ У ВИНОГРАДАРСКОЈ ЛЕКСИЦИ ...

Јордана С. Марковић
НОМИНАЦИЈА УЧЕСНИКА У СВАДБЕНИМ ОБИЧАЈИМА
КОД СРБА У СРБИЈИ И РУМУНИЈИ

Тања З. Милосављевић
ВЕРБАЛНА РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА КОНЦЕПТА ХРАНЕ У
СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ

Михај Н. Радан, Миљана-Радмила Ускату
ЈЕЗИЧКЕ ИЗОГЛОСЕ КОСОВСКО-РЕСАВСКОГ ТИПА У
КАРАШЕВСКИМ ГОВОРИМА (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА
ИЗОЛЕКСЕ)

Ана Р. Савић-Грујић, Јована Д. Бојовић
ПРОСТОРНЕ ГРАНИЦЕ У СВЕТЛУ ПРИЗРЕНСКО-
ТИМОЧКИХ ГОВОРА

Сандра Савић
МАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРА СРБА У КОНТЕКСТУ
ПОЗАЈМЉЕНИЦА У *ТЕРМИНОЛОГИЈИ КУЋЕ И ПОКУЋСТВА*
У *СЕВЕРНОЈ МЕТОХИЈИ* МИЛЕТЕ БУКУМИРИЋА

Нина Љ. Судимац
О НЕКИМ ФОНЕТСКИМ ОСОБЕНОСТИМА СРПСКИХ
ГОВОРА У РУМУНИЈИ (ПОЉАДИЈА)

Иван (игуман Јустин) Стојановић
ЕПСИКОП ШУМАДИЈСКИ ДР САВА ВУКОВИЋ КАО
АДМИНИСТРАТОР СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ
ТЕМИШВАРСКЕ (1980–1996)

Татјана Г. Трајковић
ДИЈАЛЕКАТСКЕ ЦРТЕ КАЗИВАЊА О НЕЧИСТИМ СИЛАМА ...

Marilena Felicia Luță (Țiprișan)
GENDER AND IDENTITY IN THE SLOVAK AND SERBIAN
PHRASEOLOGY

Ирена Р. Цветковић Теофиловић
ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ ЛЕКСИКЕ ОБИЧАЈА КРШТЕЊА КОД
СРБА У БАНАТСКОЈ КЛИСУРИ

Благоје Чоботин
СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ КОД ПОМОРИШКИХ СРБА

Биљана Љ. Сикимић
ПОЉАДИЈА: ЖИВОТ У ПОГРАНИЧЈУ

Октавија И. Неделку, Лидија В. Чолевић
ПУТОПИСНА ПРОЗА О РУМУНИЈИ МИЛАН САВИЋ И
ДРАГУТИН ИЛИЋ

ПРОСТОРНЕ ГРАНИЦЕ У СВЕТЛУ ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИХ ГОВОРА

У раду су са лексичко-семантичког становишта представљене именичке лексеме којима се означавају границе простора на српском говорном подручју, с посебним освртом на ареал југоисточне Србије. Полазећи од значењског спектра лексеме *граница* забележеног у РСАНУ и РМС, аутори на основу сазнања потврђених у дијалекатским речницима с простора призренско-тимочке дијалекатске зоне, анализирају и пореде лексичке јединице које у семском саставу имају компоненту значења „граница простора“.

Кључне речи: српски језик, призренско-тимочка дијалекатска зона, лексема граница.

Ишчитавајући научни опус П. Пипера који кроз призму односа језика и простора доприноси успостављању теорије семантичких локализација, и који у „простору језика испитује семантику и синтаксу конструкција са просторним значењем и граматичку архитектуру израза којима се различита непросторна значења исказују према просторним критеријумима“ [Пипер, 2008: 307], наишли смо на утемељење појма *граница* као простора „којим се завршава једна појава, и од којег почиње друга, а у којем се додирују два ентитета, две посебности... Другим речима, граница, била она просторна, друштвена, културна или нека друга, показује докле нешто јесте, и одакле нешто није више исто“ [Исто: 308]. Будући да опсежна истраживања П. Пипера првенствено обухватају разматрања о граматичким средствима исказивања значења границе у српском језику, наша пажња ће у овом раду бити усмерена на семантички потенцијал лексеме *граница* и осталих лексичких јединица чија се примарна семантичка реализација односи на именовање границе простора у традиционалној култури. Ослањајући се на још једну констатацију П. Пипера [2001: 8] о условљености типа језичке структуре животним простором говорних представника, наше истраживање базираће

¹ anasavic81@gmail.com

² Прилог је настао у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (ЕДБ 178020), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

се на значењској анализи лексичких јединица којима се означавају границе простора на српском језичком простору, с посебним освртом на ареал југоисточне Србије и говоре призренско-тимочке дијалекатске зоне. Област југоисточне Србије представља пространо планинско подручје, прилично изоловано и на рубу друштвених и цивилизацијских токова, које није претрпело велике културне и етничке притиске те је у великој мери сачувало своје особености и традицију. У том смислу, ова географска област јесте прилично хомогени културни ареал, репрезентован, између осталог, и кроз различите језичке чињенице.

Користећи материјал забележен у РСАНУ и РМС за идентификацију лексичких јединица заснованих на семантичкој компоненти „граница простора“, циљ нашег рада јесте да на основу дијалекатских речника с подручја призренско-тимочке дијалекатске зоне сачинимо што потпунији увид у семантичку структуру лексичког фонда за означавање границе простора у говорима југоисточне Србије. Наше истраживање у извесној мери кореспондира истраживању које је спровео професор Н. Богдановић бавећи се земљописном лексиком југоисточне Србије [Богдановић, 2008], те ћемо стање регистровано у дијалекатским речницима допуњавати резултатима репрезентованим у овој студији.

Експлицирање грађе започели смо почев од општепознатог назива *граница*. Функционални значај појма границе условљава велики семантички потенцијал концепта границе, „који се испољава у значењима лексеме *граница*, у могућностима спојивости те лексеме са другим речима и облицима и са лексемама са блиским значењима...“ [Пипер, 2008: 308]. Полисемантичка садржинска структура лексеме *граница* обједињује низ различитих значења која су повезана истоименом интегралном семом. Из синхронијске перспективе, према РСАНУ [1965: 567–568], примарно значење лексеме *граница* је: а. „линија (каткад појас земљишта) која раздваја различита подручја”, б. „погранични крај, гранично подручје; крајина” и в. „подручје, територија уопште (тј. оно што је обухваћено границама (1а))”. Из примарног значења су се различитим механизмима полисемије развиле и бројне секундарне семантичке реализације.³ У првом реду, дошло је до метафоричког преноса имена на основу функционалне сличности и везивања појма *граница* за конкретан објекат, који је у РСАНУ [1965: 568] дефинисан као „камен међаш или какав други знак којим се обележава докле се простира неко подручје”.

Од речника с призренско-тимочког говорног подручја једино *Речник говора Лужнице* има одредницу *граница* у значењу „линија која обележа-

³ Иако овом приликом нису у фокусу наше пажње, запажамо да су се метафоричким асоцијацијама заснованим на трансформацијама конкретно–апстрактно развила и фигуративна значења потврђена у РСАНУ (1965: 568): а. „крај, завршетак, мера до које се нешто протеже, преко које се не може, ограничење”; б. „непосредни почетак, непосредна блискост, настајање нечега”, в. „оно чиме се одређује обим, опсег нечега, чиме је нешто обухваћено, оквир, одређена, уобичајена норма”, г. „прекретница, преокрет, прелом”.

ва докле се нешто простире, која дели два пространа, државна међа“: – *Причају да је бугарска војска прешла границу, и да че ни Бугари пак окупирају. Слабо идемо у тај селá, којá су близо до бугарски границу* [Ћирић, 2018: 130]. У Речнику говора јабланичког краја нема овакве одреднице, али је у илустративном материјалу у вези са одредницом *жандомерија* потврђена лексема *граница*: – *Он је служија жандомерију, там на границу с македонско* [Жугић, 2005: 86].

Фокусирајући се на значења којима се имплицира просторно ограничење, с лексемом *граница* у однос делимичне синонимије ступа лексема *међа*, у РСАНУ [1984: 300–301] дефинисана као а. „гранични појас, гранична линија, обележена каменом међашем или каквим другим знацима, која раздваја имања двају власника; граница између два подручја, две државе; подручје, територија обухваћена том границом“, б. „заст. погранични крај, погранично подручје; крајина; исп. граница (1б)“ и в. „ивица, крај, руб“. Међутим, пошавши од значења заснованих на колективној свести говорника, у традиционалној култури *граница* примарно означава „линију као границу површине“, док се *међом* првенствено конотира „гранични простор између две површине“. Иако се ове лексеме не могу сматрати апсолутним еквивалентима, лексема *међа* је у српском књижевном језику углавном потиснута називом *граница*. С друге стране, док лексема *граница* у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне бележи само спорадичну употребу, лексема *међа*, односно различите фонетске и творбене варијанте забележене су широм говорног подручја. У фондусу података за *Српски дијалектолошки атлас* на призренско-тимочком ареалу потврђене су: *међа/међá, меџа/меџ'а/меџá*, што кореспондира чињеницама посведоченим у већини дијалекатских речника. У *Црнотравском речнику* лексема *међá* забележена је у значењу „гранична линија, гранични појас између два имања, или сеоских атара“: – *Између моју и Ставрину падину међá иде од онија голем белутрак, преко крушку, низ валог па на извор* [Стојановић, 2010: 448]. У истом значењу фонетска варијанта *меџá* потврђена је у *Тимочком дијалекатском речнику*: – *Тужичу га, преорал ми меџу* [Динић, 2008: 410]; *Речнику пиротског говора*: – *Преорује, помера меџе, лош човек* [Златковић, 2014: 453]; и *Речнику говора Лужнице*: – *Свако село знаје меџе на свој атар* [Ћирић, 2018: 464]. У *Речнику пиротског говора* иста семантичка реализација потврђена је у вези са изведеницом *меџанка*: – *За меџанку се наши несú карали, пазили су на тој* [Златковић, 2014: 453].⁴

Лексема *међá/меџá* јавља се и у значењу „камен или други сигуран знак који одређује границе неког имања“: – *Овде-е билá побиена међá још од моџга прамдеду, ал Милен гу помери́л два скрóка у моџ. – Неки ни извади́л међу и врџил гу у трња́к.* [Стојановић, 2010: 448]; – *Кáмик на меџу се*

⁴ Н. Богдановић [2008: 465] у значењу „граница поседа“ бележи варијанте: *међа/меџá, међáк/меџáк*.

зовé меџа [Златковић, 2014: 453]; [Богдановић, 2008: 465]. Иста семантичка реализација распознаје се код лексема *меџник*: – *Овдé че да укóпамо меџник* [Динић, 2008: 410]; – *Меџник там има, има леска* [Златковић, 2014: 454]; и *меџар* [Ћирић, 2018: 464]. За означавање природне просторне границе, као и различитих реалија на њој у употреби су и творбене варијанте *међак/меџак*: – *Бéрем дрва по меџаци, у áлогу не улáзим* [Динић, 2008: 410]; – *Меџак је слóг, стенá, шúма, рóвина, од прíроду меџá. – Меџак је браздá, и камíк на хошетíја* [Златковић, 2014: 453].⁵

На основу забележених семантичких реализација лексемá *граница* и *међа* [РСАНУ, 1965: 567–568; 1984: 300–301] запажамо да се у једном од значења развија блискозначност с лексемом *крајина*, иначе територијалним термином за именовање пограничне области неке државе. На блиску семантичку везу међу овим лексичким јединицама упућује се још у РЈАЗУ [1887–1891: 886], где се одредница *granica* дефинише у значењу „mjesto dokle se proteže nešto prostrano (najčešće zemlja, država), pa po tome i mjesto gdje se onakovo što dotiče s drugim čim; uprav bi bila linija bez debline, ali se gdjegdje ovako zove i dio (zemlje, države) koji je pri (pravoj) granici – isporеди међа, крај, крајина“. У РСАНУ [1978: 404] лексема *крајина* је дефинисана као „погранична државна област са уређеним системом војне одбране, гранично подручје, граница“, док у прегледаним дијалекатским речницима нема потврде овој лексеми. Конфронтирањем значења која су се развила у колективној свести у вези са лексемама *крајина* и *граница* можемо говорити о постојању само делимичне синонимичности, јер се значење лексеме *крајина* везује за шири простор на граници који има и историјску димензију.

И лексема *крај*, која је у основи назива *крајина*, примарно се везује за семантичку категорију простора, означавајући крајњу линију која чини границу какве површине или део површине уз ту линију [РСАНУ, 1981: 400]. Међутим, у грађи коју бележе дијалекатски речници „претежу примери са темпоралним значењем почетка за лексему *крај*, а ово специфично значење поменуто лексеме ређе се среће у месном смислу“ [Милорадовић, 2001: 459]. Прегледом речника утврдили смо да се месно значење распознаје у изразу *од крај до крај*, у значењу „од почетка до краја“: – *От крај до крај* [Јовановић, 2004: 448]; – *От крај до крај њíву, ники свé тíкве да ми оберé* [Жугић, 2005: 168]; – *Окосíл сам у Стрáње от-крај до крај* [Стојановић, 2010: 392]. Забележено је и значење „крајња тачка која чини међу простирања какве површине“: – *Мору́зата подгáра на онíја крај* [Златковић, 2014: 390]; – *Идете прекај крај, немóј да гáзите по средíну* [Ћирић, 2018: 402]. Н. Богдановић [2008: 461] у вези с лексемом *крај* бележи значење „земљиште на граници неког подручја“.

⁵ Исте лексеме потврђују и Златановић [1998: 226]; Ћирић [2018: 464], Богдановић, [2008: 465], али без илустративног материјала.

На призренско-тимочком дијалекатском подручју фигурира и истоко-рени назив *крајиште/крајиште* којим се именује „крај неке површине (платна, њиве, атара, области и сл.)“. Тако у *Тимочком дијалекатском речнику* налазимо потврду: – *Што несí доорáл крајиштата?* [Динић, 2008: 358], у *Црнотравском речнику*: – *Ти кóси по крајишта, а ја ћу кудé-е дебéла травá* [Стојановић, 2010: 392]. У *Речнику пиротског говора*: – *Пазí да не истрчí влкат из крајиштето и да ти грабне овцу* [Златковић, 2014: 390] и у *Речнику говора Лужнице*: – *Пазí да не остáне непоóрано прекај крајишта, да се не смеју комшије* [Ђирић, 2018: 402]. Фонетска варијанта *крајиште* у истом значењу потврђена је у *Речнику села Каменице код Ниша*: – *Иди по крајиште, да не гáзиш по бачкóљ. – На дéл ми пáдла сáмо крајишта од њíве и брáништа* [Јовановић, 2004: 448] и *Речнику тимочког говора* [Кожељац, 2014: 234].

Блискозначност с лексемом *крајиште/крајиште* распознаје се у семантичким реализацијама бројних лексичких јединица које у вези с разграничавањем имања, њива, пашњака, шума, ливада, проналазимо у раду Љ. Протића [1937: 62]: *брезина, брид, валуга, долина, жарак, жаруга, јендек, канал, коса, муше, ограда, отар, перда, разор, ред, састав, сидек, синор, склад, слог, удут*.

Већину ових лексема и њихових секундарних семантичких реализација које се односе на различита просторна разграничавања потврђују РСАНУ и РМС, али не и речници с подручја призренско-тимочке дијалекатске зоне. С тога ћемо се осврнути само на сазнања која су у њима забележена и у том смислу релевантна за наш аспект истраживања.

Лексему *синор* која је у РМС [1973: 770] дефинисана као „*међаш, сеоска међа, граница*“ бележи једино Богдановић [2008: 478] у спецификованом значењу „место на граници економског (обрадивог) дела атара и оног „изнад села“ под пашњацима“.

У призренско-тимочким говорима граница између обрадивих површина најчешће се означава лексемом *слог*, која је у РМС [1973: 863] дефинисана као „земља између два разора на њиви; узан комад земље у башти, повртњаку и цветњаку, леја“. У речницима с призренско-тимочког говорног подручја лексема *слог* потврђена је у значењима која се односе на уско необрађено земљиште, које је остављено као граница између двајуседа и које се налази на узвишици: „*њиве степенасто поређане и с уздигнутим међама*“ [Златановић, 1998: 374]; „*међа између винограда, обично између доњег и горњег винограда; облик каскаде*“: – *Милутíн кóпа лóјзе до с́м слóг* [Јовановић, 2004: 622]; „*хоризонтална међа облика каскаде између две њиве у брдовитом пределу*“: – *Дњíс слóгови зарáсли у трњаци и у купињаци. – Кьд смо билí децá слóгови су билí пóвисоћи од нас, пóсле кьд су билé сељáчће рáдне зáдруђе млóги слóгови су сóрани* [Динић, 2008: 768]; „*разделница између имања, где се од дугогодишњег орања земља надигла*“: – *Нáшо-е до*

слѳг, по(д)-цлѳг нека ѳн кѳси, а сливѳ, што-е на слѳг, ће зѳеднички да бѳремо [Стојановић, 2010: 865]; „међа између суседних парцела, каткад под трњем, травом или камењем“: – *Комшије смо с њиве, слѳг ни дѳли* [Златковић, 2014: 414]; „каскада обрасла трњем или травурином“: – *Овија слѳгови свѳ урѳсли у трње* [Ђирић, 2018: 963]; „горња (терасаста) међа њива на нагнутом земљишту“ [Богдановић, 2008: 479].

На основу одређења експлицираних у РМС лексема *слѳг* остварује синонимију с лексемом *склад* „међа од неузоране земље између двеју њива“ [РМС, 1990: 803]. На истозначност се упућује и у истраживањима Н. Богдановића [2008: 479]. У речницима с призренско-тимочке дијалекатске области нема потврде оваквом значењу. Једино је у *Речнику пиротског говора склад* дефинисан као „жбун; изданак, стабло“: – *До онѳја склад оставѳ водѳту* [Златковић, 2014: 400], што би се са становишта семантичког тумачења могло повезати с конкретни знаком на граници међу имањима.

Земљано узвишење на граници поседа означава се и лексемом *мађила* [Богдановић, 2008: 464]⁶; с којом је у вези и именовање камена или каквог другог знака на граничном простору *мађилка/међилка*: [Богдановић, 2008: 464]; – *Свађи је морѳл да от камен направѳ мађиле, и да јѳ с крѳч закрѳчи, да онѳ из авиѳн снѳме мѳце. – Главѳ се губѳла ако некој некоме помѳри међилку, а сѳ јѳш мѳлко на нече да се познѳва и њѳвете где су билѳ* [Ђирић, 2018: 446, 258].

Граница поседа коју чини део њиве који остане неузоран, јер се налази на крају именује се лексемом *узглавница* [Богдановић, 2008: 484].

Бразда која се налази у средини њиве и представља границу орања, делећи тако њиву на две половине, назива се *разор* [РМС, 1973: 388]. Потврду овом значењу налазимо у многим речницима: – *Јѳш да пѳштим разѳр и заврѳил сам орање* [Јовановић, 2004: 593]; – *Трѳктор праѳ голѳм разѳр, едѳ га пѳсле некакѳ затрѳпам с матѳку* [Динић, 2008: 709]; – *Разор не мѳже ни дрљѳча да порѳвни* [Ђирић, 2018: 877].⁷ У *Речнику пиротског говора* потврђена је изведеница *разорак*: – *Водѳта ѳде низ разорак и земљѳта на тѳњује* [Златковић 2014: 342].

Другачије мотивације су именовања земљишта која представљају средишњи део неког подручја, шуме, њиве, планинске косе. У *Речнику тимочког говора* проналазимо лексему *осредѳк/осредѳк* [Рајковић Кожељац, 2014: 359], док је у *Тимочком дијалекатском речнику* у синонимном значењу забележена лексема *средѳљ* [Динић, 2008: 755].

*Јарак, јаруга, јендек и канал*⁸ јесу граничне површине између имања

⁶ Код Динића [2008: 378] је забележено потпуно супротно значење „хумка“: – *Туј су мађиле, куј ти знаѳ из коѳ дѳбо*.

⁷ Исту лексему бележи и Златановић [1998: 337], али без илустративног материјала.

⁸ Будући да су сви дијалекатски речници конципирани као диференцијални, изостало

у виду дубоких удубљења стрмих страна, често испуњених водом [РСАНУ, 1973: 570, 588–589, 729; РСАНУ, 1975: 184]. У том значењу различити облици ових лексема забележени су и на призренско-тимочком терену: *јаџац* „овећи шанац, жарак“ [Динић, 2008: 299], *јеруга*: – *Не мога да прерипим јеругу, на падо у њу* [Јовановић, 2004: 437]; – *Нећи врљи лисалу кокбишку доле у јеругу* [Динић, 2008: 302]; – *Пропадал ни пут, јеруга до јеругу* [Стојановић, 2010: 346], *андак*: – *Докле пројдо онија голѐми андак на[д]-цело, ноге ми се оцѐкоше* [Стојановић, 2010: 32]; *ѐндак*: – *Упадал са све бициклу у ѐндак* [Динић, 2008: 170], *ендѐк*: – *Едва се извукал из ендѐк* [Јовановић, 2004: 394]; – *Сваки да си ископа ендѐк пред порту да мож вода да отица, да му се не пуни обор с воду* [Жугић, 2005: 84], – *Утрокољи се пијан у ендѐк* [Стојановић, 2010: 211], *јендѐк/јендак*: – *Ту[ј]-има пуно јендаци* [Стојановић, 2010: 346]; – *Ископал јендак на мојето, помери л меџуту* [Златковић, 2014: 359], *јендѐк/јендек*: – *Не мога да прерипим јендѐк, на упадо у њѐг* [Јовановић, 2007: 532]; – *Вадимо јендек, градимо њивуту од туја страну* [Златковић, 2014: 359]. Сличног изгледа јесте и *прокоп*, граница између два атара настала ископавањем земљишта [Кожељац, 2014: 465].

Једно од секундарних значења лексема *долина* јесте „граница између ливада“ [РСАНУ, 1966: 501]. У речницима с призренско-тимочког говорног подручја потврђени су облици: *дол* [Динић, 2008: 140; Богдановић, 2008: 453; Златковић, 2014: 161], *долина* [Богдановић, 2008: 4 53]; [Стојановић, 2010: 181], као и синоним *падина* [Јовановић, 2004: 524; Жугић, 2005: 261; Динић, 2008: 528; Стојановић, 2010: 624; Ћирић, 2018: 653; Богдановић, 2008: 453]. Међутим, значење ових лексема примарно се везује за широке и питоме пределе у брдовитим крајевима, док се семантичка реализација којом се указује на просторно разграничавање двеју површина распознаје код деминутивног облика *падинка* „плитко улегнуће у равничарском пределу“ – *Прво покоси падинкуту, ел там е највисока трава* [Динић, 2008: 528]⁹ и аугментатива *падалиште* „удубљење у земљи, удолина, котлиница, вртача, клизиште“ [Богдановић, 2008: 470].¹⁰

Н. Богдановић [2008: 484] у значењу „дубља долина између два узвишења“ бележи лексему *увала*, а у значењу „земљиште између две долине“ лексему *раздолце* [Богдановић, 2008: 476].

Примарно значење лексеме *ограда* јесте „оно чиме је што ограђено, одвојено од другог чега (о земљишту, забрану, дворишту и сл.)“, из кога

је бележење многих лексема које значењем или обликом нису представљале битнији дијалекатски спецификум.

⁹ Деминутивне облике потврђују и: Јовановић, 2004: 524; Жугић, 2005: 261; Стојановић 2010: 625; Ћирић, 2018: 653.

¹⁰ Иако у речницима нема потврде о лексеми *дѐл* и њеној семантичкој реализацији која упућује на просторно ограничење, могло би се говорити о компоненти значења којом се сугерише на висинску границу која дели два простора – копнени и ваздушни.

се развија и фигуративно значење „преграда, граница“ [РМС, 1969: 909]. Ограда у значењу преграда може бити различитог изгледа, али се под њом подразумева „све што на њу личи и што функционише као она“ [Марковић, 1991: 64], односно средство које служи као заштита на ивици, које има улогу преграда или границе. На призренско-тимочком дијалекатском тлу позната су оба значења, али ћемо се усредсредити на значење којим се дефинише конкретан објекат за просторно ограничавање: *оградња/ограња*: – *Њина је оградња окол авлију направена од камен* [Динић, 2008: 480, 481]; – *Има плац и има зад кућу убаву оградњу* [Златковић, 2014: 24], *ограца*: – *Съг праимо ограцу од камен, склањамо тарабе* [Динић, 2008: 481], *ограђа* – *Скршили ни ограђу на градину и пуштили стоку да улэзне* [Стојановић, 2010: 558]. Н. Богдановић у истом значењу бележи лексеме: *ограда* „међа земљишта којом се обележава посед и чува од штете коју може нанети стока“ [2008: 469], *заграца* [2008: 455], док се „покретна ограда за овце“ означава лексемом *замет* [Богдановић, 2008: 455]

Посебну врсту ограде представља *перда* [РМС, 1971: 388]. У призренско-тимочким говорима потврђен је облик *перде* у значењу „ограда на тераси или дивани“: – *Турила ћелими на перде* [Јовановић, 2004: 532]; – *Лети распрострем чрђе по перде*. – *Не навалај се преко перде, мџ да паднеш!* – *Њина дивана још нема перде, затој што још не готова* [Динић, 2008: 541]; – *Изнеси црге на перде да се ветреју* [Стојановић, 2010: 637]; – *С време на време црђе изнесем, ишчукам и прострем на перде да се проветре* [Ћирић, 2018: 670].

Бројност назива за именовање границе простора у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне условљена је врстом самог ентитета који се ограничава и природом границе која се успоставља. Анализа је показала да почев од државних граница, преко граница измеђуседа, природних граница ограничења простора, те граница поделе/разделе простора, именовања могу бити разноврсна. Наиме, различитим лексичким јединицама означавају се и различите врсте просторних граница. За границе простора употребљавају се: *граница, међа, синор...*; за гранични простор, тј. за простор на граници: *граница, међа, крајина, крајиште...*; природне границе простора именују се лексемама: *дол, долина, јеруга...*; за именовање објекта с функцијом границе забележене су лексеме: *ограда, ограђа, плот...*; тачке на граници простора именују се лексемама: *меца, меџник, међар...*); а постоји и могућност дескриптивног исказивања границе: *од крај до крај*.

Литература

- Богдановић, 2008: Н. Богдановић. *Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије*. Српски дијалектолошки зборник LV. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 433–518.

- Динић, 2008: Ј. Динић. *Тимочки дијалекатски речник*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Жугић, 2005: Р. Жугић. *Речник говора јабланичког краја*. Српски дијалектолошки зборник LII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–470.
- Златановић, 1998: М. Златановић. *Речник говора јужне Србије*. Врање: Учитељски факултет.
- Златановић, 2011: М. Златановић. *Речник говора југа Србије*. Врање: Аурора.
- Златковић, 2014: Д. Златковић. *Речник пиротског говора 1–2*. Београд: Службени гласник.
- Јовановић 2004: В. Јовановић. *Речник села Каменице*. Српски дијалектолошки зборник, LI. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ, 313–688.
- Јовановић 2007: В. Јовановић. *Додатак речнику села Каменице код Ниша*. Српски дијалектолошки зборник, LIV. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ, 403–520.
- Марковић, 1991: Р. Марковић. *Гранање значења речи које означавају кућу и њене делове*. Наш језик 29, 1–2, Београд: Институт за српски језик, 1991, 55–76.
- Милорадовић, 2001: Милорадовић, Софија. *Почетак од краја. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLII*. Нови Сад, 457–461.
- Пипер, 2001: Р. Piper. *Jezik i prostor*. – 2. допуњено изд. – Zemun: Biblioteka XX vek.
- Пипер, 2008: П. Пипер. *Граматика границе*. Јужнословенски филолог LXIV. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 307–322.
- Протић, 1937: Љ. Протић. *Разграничавање имања*. Гласник Етнографског музеја, књига 12. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 61–70.
- Рајковић Кожељац, 2014: Љ. Рајковић Кожељац. *Речник тимочког говора*. Неготин: Књижевно-издавачко друштво Лексика.
- РЈАЗУ, 1880–1976: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- РМС, 1967–1976: *Речник српскохрватског књижевног језика I–VI*. Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ, 1959–2010: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XVIII*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Стојановић, 2010: Р. Стојановић. *Црнотравски речник*. Српски дијалектолошки зборник LVII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 9–1060.
- Ћирић, 2018: Љ. Ћирић. *Речник говора Лужнице*. Српски дијалектолошки зборник LXV. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 1–1166.

Ana R. Savić-Grujić
Jovana D. Bojović

SPATIAL BORDERS IN THE LIGHT OF THE PRIZREN-TIMOK SPEECH

Abstract. The paper provides a lexical-semantic view of the representation of the nominal lexemes which are used to denote the borders of space in the Serbian areal, with a special look at the areal of South-East Serbia. Starting from the semantic spectrum of the lexeme *граница*, as recorded in the *SASA Dictionary* and the *MS Dictionary of the Serbian Language*, the authors have, based on findings confirmed in the dialectal dictionaries of the area of the Prizren-Timok dialect zone, analyzed and compared the lexical units whose semic composition contains the component of meaning of “spatial border”.

Key words: the Serbian language, Prizren-Timok dialect zone, lexeme *border*.